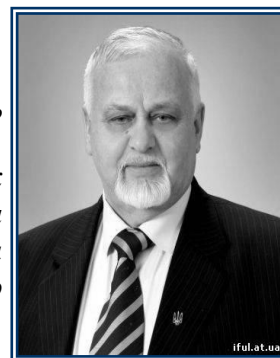

УДК 340.12

Луцький Іван Михайлович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри церковно-канонічних
і державно-правових дисциплін
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ТА ТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА 1917-1918 РОКІВ НА ХРИСТІЯНСЬКИХ ЗАСАДАХ

У статті розглядається відродження української державності та творення українського права 1917-1918 років на християнських засадах як один з тих чинників, які фактично дали поштовх та ідейну думку для створення незалежної України. Обґрунтовується теза, що погляди та ідеї тогочасних державо- та право-творців, філософсько-правових мислителів стосовно ролі та значення держави і права для українського суспільства відіграли таку роль, без якої Україні було б дуже важко рухатися та розвиватися шляхом демократії, соціальної політики та стабільності.

Ключові слова: воля, універсали, політична і правова культура, правосуддя, поділ влади.

Постановка проблеми. Українці впродовж історії весь час вибирали шлях, яким краще рухатися задля забезпечення охорони та захисту людських прав та інтересів. Всі ці критерії ґрунтувалися на релігійних та соціальних засадах, які збережені у європейських філософсько-правових традиціях. Українське право не стало винятком, воно певною мірою акумулює ті основні постулати, які проглядаються в цих філософсько-правових поглядах.

Типологізація і класифікація цивілізацій, як минулих, так і сучасних, залежить від обраних критеріїв, в якості яких різними авторами пропонуються різні фактори: географічні (ландшафтні, континентальні), расові, етнічні, політичні (геополітичні та соціально-економічні), культурно-лінгвістичні, конфесійні та ін. При аналізі цих критеріїв з'ясовано, що для стародавніх цивілізацій найбільше значення мають природно-географічні фактори, а для сучасних цивілізацій – духовні, що пов'язано з історичним процесом заміщення природних характеристик на власне соціальні [2, с. 65-66].

Аналізуючи проблему цивілізаційної належності України (1917-1918 рр.), за критерії визначення цивілізації сучасними вченими беруться релігія, мова, історичне минуле, економічні та політичні вподобання тощо. Релігія стала одним із найважливіших показників визнання сучасної України полікультурною державою, а значить – дала поштовх до теоретичного обґрунтування шляхів узгодженості всіх елементів фрагментованого суспільства через політику мультикультуралізму, враховуючи специфіку й унікальність поліконфесійного стану українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню відродження української державності та творення українського права 1917-1918 років на християнських засадах приділено достатньо уваги у працях В. Бачиніна, Д. Вовка, Р. Панаяна, у різних часописах

вийшли статті З. Антонюка, В. Бондаренка, А. Залужного, М. Костицького, І. Міма, Ю. Оборотова, М. Ковронюка, Л. Ярмоя та інших.

Постановка завдання. Метою написання цієї статті є дослідження тих філософсько-правових традицій, які проглядалися в українському державо- та правотворенні та які виступають основою формування державно-правової думки. У роботі використано загальні методи гуманітарних досліджень, а саме: порівняльно-історичний, аналізу та синтезу, узагальнення, моделювання і прогнозування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи відродження української державності та творення українського права 1917-1918 років, варто простежити послідовність дій у цей період.

Соціальна напруга, невдоволення продовженням світової війни, голод, розруха створили сприятливі умови для національно-визвольної революції в Україні. У Києві почали формуватися нові революційні органи, було практично ліквідовано царську адміністрацію, владу перебравли призначені Тимчасовим урядом губернські й повітові комісари.

За ініціативою М. Грушевського та С. Єфремова створюється міжпартійний політичний блок «Товариство українських поступовців» (ТУП), політичним ідеалом якого була автономія України в складі перебудованої на федеративних засадах Російської держави. Згуртування національних сил в Україні привело до виникнення загальноукраїнського громадсько-політичного центру – Української Центральної ради.

Видатний український історик і політичний діяч, автор кількох конституційних проектів та майже 1800 наукових праць М. Грушевський завершив концептуальне обґрунтування політичної історії українства, відкинувши традиційні схеми і московську династичну генеалогію С. Соловйова, В. Ключевського, довівши, що українці, росіяни і білоруси походять не з однієї «колиски», а кожний з них має власне коріння [1, с.141-142].

Офіційною датою заснування Центральної ради як громадсько-політичного центру вважається 3 березня 1917 року. Головою ради було обрано видатного українського історика і громадського діяча М. Грушевського.

8 березня 1917 року Центральною Радою було опубліковано відозву «До українського народу», яка закликала зберігати спокій, обирати нових людей до органів самоврядування, збирати кошти для українського національного фонду, творити нове вільне життя.

З перших днів національно-демократичної революції в Україні йшов процес формування республіканської форми правління. У зв'язку із перебігом цих подій було покладено початок процесу розмежування законодавчої, виконавчої і судової гілок влади.

Оцінюючи законодавчу владу та законодавчу діяльність Центральної ради в цілому, слід підкреслити її досить плідний здобуток у галузі правотворення. Негативним було те, що на законодавчій діяльності досить відчутно відбилися політичні пристрасті, відсутність професіоналізму, непослідовність і нерішучість у реформуванні суспільства.

Продовжуючи традиції українського національно-визвольного руху, Центральна рада свої звернення до народу оформлює у вигляді універсалів.

І Універсал було проголошено 10 червня 1917 року при закритті II Всеукраїнського військового з'їзду. У ньому, зокрема, говорилося, що «ми, Українська Центральна рада видаємо цей Універсал до всього нашого народу й оповіщаємо: однині самі будемо творити наше життя». Згідно з I Універсалом Центральна рада фактично перебрала на себе державні функції, а 28 червня було створено уряд – Генеральний секретаріат на чолі з В. Винниченком, що неабияк занепокоїло Петроград.

Рішення I Універсалу в Петрограді були сприйняті із занепокоєнням. Зважаючи на політичну кризу, обумовлену масовими демонстраціями, поразку російської армії на Південно-Західному фронті і, як наслідок, втрату Галичини, Тимчасовий уряд не міг діяти виключно силовими заходами, оскільки на захист Центральної ради могли стати фронтові українізовані частини і велика частка населення України. Крім того, збройний конфлікт міг призвести до розколу серед політичних сил Росії. У зв'язку з цим Тимчасовий уряд пішов на переговори з Центральною радою, для чого 28 червня до Києва відправилися урядова делегація у складі О. Керенського, М. Терещенка та І. Церетелі. У результаті переговорів було досягнуто компромісу. Зокрема, Тимчасовий уряд визнав теоретичну можливість отримання Україною автономії, а Центральна рада зобов'язувалася самостійно (без рішення Всеросійських Установчих зборів) автономію не вводити. Тимчасовий уряд дозволив створення національних українських військових частин, але при цьому організуватися вони повинні були з дозволу та під контролем Тимчасового уряду та залишатися у складі єдиної російської армії. Ці умови повинні були бути зафіксовані у спеціальній постанові Тимчасового уряду – Універсалі Центральної ради. Досягнутий компроміс викликав у Росії урядову кризу, на знак протесту проти будь-яких поступок українцям троє міністрів-кадетів вийшли з уряду, однак постанову все-таки було прийнято. 3 липня 1917 року Тимчасовий уряд відправив до Києва телеграму з постановою «Про національно-політичне становище України», зміст якої збігався зі змістом підготовленого до оголошення II Універсалом. У той же день на урочистому засіданні Української Центральної ради II Універсал був зачитаний (опублікований українською, російською, єврейською та польською мовами). Універсал стверджував, що «ми, Центральна Рада, ... завжди стояли за те, щоб не відокремлювати Україну від Росії» [3, с. 55]. Генеральний Секретаріат оголошувався «органом Тимчасового уряду», його склад затверджує Тимчасовий уряд. Визнавалася необхідність поповнення ради за рахунок представників інших національностей, що проживають на території України. Формування українських військ має здійснюватися під контролем Тимчасового уряду.

7 листопада 1917 року Центральна рада приймає III Універсал, яким проголошує утворення Української Народної Республіки у складі Російської Федерації. Ця подія мала історичне значення, оскільки юридично декларувалося відродження національної держави. Окрім цього, в Універсалі були проголошені такі основні положення:

- конфіскація поміщицького, удільного, церковного, монастирського землеволодіння і передання земель трудовому народові без викупу;
- встановлення 8-годинного робочого дня та державного контролю над виробництвом;
- негайний початок мирних переговорів та укладення справедливого миру між сторонами, які воюють;
- оголошення повної амністії за політичні виступи та ліквідація смертної кари як міри покарання;
- закріплення за населенням усіх прав місцевого самоврядування;
- забезпечення за населенням усіх прав і свобод: свободи слова, друку, віри, зборів, союзів, страйків, недоторканості особи і житла, рівноправності усіх мов;
- визнання за всіма народами, які населяють Україну, «національно-персональної автономії» та рівних прав тощо.

За складних умов 9 січня 1918 року Центральна рада приймає свій останній – IV Універсал. Він сповістив, що «віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу» [3, с.56].

Слід зазначити, що Акт проголошення незалежності України відбувся у повній відповідності до Декларації прав народів Росії, прийнятої 2 листопада 1917 року. Україна, зазначалося в IV Універсалі, хоче жити у мирі та злагоді з усіма сусідніми державами, але жодна з них не повинна втручатись у внутрішні справи України. До скликання парламенту – Українських Установчих зборів – влада буде продовжувати здійснюватися Центральною радою та її виконавчим органом – Радою Народних Міністрів. Раді Народних Міністрів було доручено продовжити мирні переговори з державами Центрального блоку і домагатися укладення справедливого миру.

IV Універсал завершив складний і нелегкий процес становлення української держави. Звістка про проголошення незалежної УНР швидко облетіла світ, викликала захоплення української діаспори, отримала визнання ряду країн світу. У 1918 році її визнали: Румунія, Франція, Великобританія, Сполучені Штати Америки, Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина, Японія, Китай, Португалія, Данія, Греція, Норвегія, Ірак, Іспанія, Фінляндія, Польща, Швеція, Швейцарія та ін.; у 1919 році – Угорщина, Чехословаччина, Ватикан, Голландія, Італія.

Як відомо, більшовики були прихильниками злому попередньої державної системи. Центральна рада, навпаки, формуючи органи виконавчої влади, намагалася пристосувати її до потреб національно-державного будівництва. Перебудова цих органів, за задумом керівників Центральної ради, повинна пройти декілька етапів.

Перший етап мав за мету українізацію місцевих органів і їх переорієнтацію на нову владу. У праці «Відродження нації» В. Винниченко писав: «Кожне село, кожна волость, кожна управа повітова чи земельна, яка стоїть за інтереси українського народу, повинна мати найтісніші організаційні зносини з Центральною радою».

На другому етапі передбачалася перебудова місцевої і загальної крайової адміністративної влади в напрямку знову ж таки зміцнення зв'язку з Центральною радою.

На третьому етапі ставилося завдання розвитку місцевого самоврядування та розширення компетенції його органів.

Керівництво всією системою органів самоврядування здійснювало Генеральне секретарство (з квітня 1918 року – департамент місцевого самоврядування Міністерства внутрішніх справ), що зводило нанівець саму ідею самоврядування, адже централізація і місцеве самоврядування несумісні явища.

Що ж стосується судової влади, то на перших порах після революції в Україні продовжують діяти суди, запроваджені в Російській імперії ще судовою реформою 1864 року. Основна форма судової організації – окружна юстиція – залишалася без змін.

На території України діяли такі судові органи: дільничі мирові суди, з'їзди мирових суддів, окружні суди, що створювалися один на кілька повітів. За ними йшли як апеляційні інстанції судові палати. Найвищою судовою інстанцією вважався Правительствующий сенат у Петербурзі. Крім цих судів, в Україні діяли також селянські волосні суди, верхні волосні суди тощо. Відразу ж після Лютневої революції було запроваджено посаду адміністративних суддів у повітах і особливі адміністративні відділи при окружних судах. Створюються різні тимчасові судові органи, революційні трибунали тощо. Формально ця судова система збереглася в Україні і після приходу до влади Центральної ради.

Програмні цілі Центральної ради щодо судової реформи знайшли відображення в III Універсалі: «Суд на Україні повинен бути справедливий, відповідно духові народу».

Висновки. Відповідно до своєї Конституції УНР мала б стати класичною парламентською республікою. Водночас деякі історики вказують на те, що у свій останній день Центральна рада обрала також першого Президента УНР. Ним став М. Грушевський.

Певною мірою це можна пояснити тим, що Центральна рада приймала Конституцію як перспективний документ, як своєрідний заповіт, бо добре усвідомлювала свою приреченість; однак, сподіваючись на краще, прагнула зміцнити свої позиції. Саме для цього і був потрібен Президент, адже Центральна рада виявилась абсолютно нездатною для оперативного управління країною, і тому дедалі очевиднішою ставала нагальна необхідність кардинальної реформи всього державного механізму УНР. Проте і з цим Центральна рада також запізнилась.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XVI сторіччя / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1991р. – 521с.
2. Цивілізації: от локального к глобальному Граду : монографія. – Донецьк : ДонНТУ, УНИТЕХ, 2008.–236 с.
3. Шевченко О.О. Історія українського права : навч. посібник / О.О. Шевченко. – К., 2001 – 432с.

***Луцкий И. М. Возрождение украинской государственности
и создания украинского права 1917-1918 годов
на христианских началах***

В статье рассматривается возрождение украинской государственности и создания украинского права 1917-1918 годов на христианских принципах, как один из тех факторов, которые фактически дали толчок и идейную мысль для создания независимой Украины. Обосновывается мысль, что взгляды и идеи тогдашних государство-и право создателей, философско-правовых мыслителей, относительно роли и значения государства и права для украинского общества, сыграли в свою очередь такую роль, без которой Украине было бы очень трудно двигаться и развиваться по пути демократии, социальной политики и стабильности.

Ключевые слова: *свобода, универсалы, политическая и правовая культура, правосудие, разделение властей.*

***Lutskyu I. M. Rebirth of Ukrainian statehood
and the creation of Ukrainian law of 1917-1918
on Christian principles***

The article deals with the restoration of Ukrainian statehood and the creation of Ukrainian law 1917-1918 years on Christian principles, like one of those factors and the factors that actually gave impetus and ideological opinion to create an independent Ukraine. The idea that the views and ideas of that time and the right of creators, philosophical and legal thinkers on the role and importance of State and Law for the Ukrainian society, in turn, played such a role, without which Ukraine would be very difficult to develop and move towards democracy, Social Policy and stability.

Key words: *freedom, universal, political and legal culture, justice, separation of powers.*

